

ครูดีวิถีพุทธ : หลักพุทธธรรมสำหรับเสริมสร้างศักยภาพอันสูงสุดของครู
GOOD TEACHERS IN THE BUDDHIST WAY: BUDDHIST PRINCIPLES FOR ENHANCING
THE ULTIMATE POTENTIAL OF TEACHERS

พระครูปริยัติกาญจนกิจ (สุวัฒน์ สุวตฺตโน)
Phraklupariyattikanchanakich (Suwat Suwattano)

วิทยาลัยกาญจนบุรีศรีโพธิ์บุลย์
Kanchanaburi Sri Paiboon Buddhist College
Suwat1980@gmail.com

บทคัดย่อ

ครูมีหน้าที่สำคัญคือการอบรมสั่งสอนศิษย์ให้มีวิชาความรู้และเป็นคนดีในสังคม นอกจากหน้าที่นี้แล้ว ความเป็นครูที่ดีจะต้องมีลักษณะพิเศษ ที่เรียกกันว่า ศักยภาพ ซึ่งเป็นลักษณะ ที่แฝงอยู่ในตัวตนที่แท้จริงของบุคคลในแต่ละคน จรรยาบรรณสำหรับครูที่เป็นศักยภาพอันสูงสุด ของครูคือการรู้จักหน้าที่ที่สำคัญ 2 ประการ คือ หน้าที่ที่ 1 หน้าที่ถ่ายทอดศิลปวิทยา จะต้องเป็น ผู้หมั่นศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ เพื่อนำเนื้อหา สื่อ สิ่ง ที่นำมาสอน ให้เข้าใจง่ายตรงกับความเป็นจริงรวมทั้งนำไปใช้ประโยชน์ได้ในอนาคต หน้าที่ 2 หน้าที่ในการชี้แนะให้รู้จักการดำเนินชีวิตที่พึงามถูกต้อง จะต้องเป็นผู้มีความเมตตากรุณาต่อศิษย์ ชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องสำหรับนำไปใช้ ในชีวิตประจำวัน ดูแลช่วยเหลือ หวังดี คอยให้กำลังใจให้คำปรึกษาต่อศิษย์อยู่เสมอ

หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่นำมาประยุกต์ใช้แล้วทำให้เกิดศักยภาพอันสูงสุดของครู ได้แก่ หลักกัลยาณธรรม มี 7 ประการได้แก่ 1. นำเคารพ 2. นำคบหา 3. เป็นผู้หนักแน่น 4. เป็นผู้ รู้จริง 5. รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ 6. กล่าวชี้แจงเรื่องต่าง ๆ ที่ยุ่งยากลึกซึ้งให้เข้าใจ 7. ไม่ชักจูง ไปในทางเสื่อม หลักทั้ง 7 ประการนี้เมื่อนำมาประยุกต์ใช้กับพฤติกรรมของครู ย่อมทำให้เกิด การพัฒนาขึ้น เป็นศักยภาพสูงสุดตามมา เพราะศักยภาพไม่ใช่จะเกิดขึ้นได้เอง จะต้องนำจรรยาบรรณ หลักธรรมในพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ร่วมด้วยจึงจะเกิดขึ้น

คำสำคัญ: ครู, ศักยภาพ, กัลยาณธรรม

Abstract

Teachers have an important duty to instruct their students to have knowledge and to be good people in society. In addition to this duty To be a good teacher, there must be characteristics. known as potential, which is characteristic hidden in the true identity of each person Ethics for teachers who are the highest potential of teachers is knowing two important duties: duty 1, duty to convey arts and sciences, must always be diligent in studying and seeking knowledge To bring content, media, things to be taught To make it easy to understand and meet the truth as well as to be useful in the future. must be merciful to the disciple Guides the right direction for implementation. in everyday life Take care, help, wish well, always encourage and give advice to students.

Dhamma principles in Buddhism that have been applied to create the highest potential of a teacher, namely, the Kalayana Dhamma, which consists of 7 things: 1. Respectful, 2. Friendly, 3. Firm, 4. Truly knowledgeable, 5. Know how to explain. understand; 6. Explain things that are profoundly difficult to understand; 7. Not induce them into deterioration; when applied to teachers' behavior, these seven principles inevitably causes development to be the highest potential followed Because the potential is not going to happen by itself. Code of conduct must be applied. Dharma principles in Buddhism to be applied in conjunction with it will occur

Keywords: teacher; potential; goodness

บทนำ

ช่วงเวลาที่มนุษย์อยู่บนโลกใบนี้ บุคคลที่มีความสำคัญรองลงมาจากพ่อแม่ คือ ครู นอกจากต้องทำหน้าที่คอยอบรมสั่งสอนให้เป็นคนดีแล้ว ยังต้องคอยดูแลเอาใจใส่เมื่อพ่อนำบุตรหลานมาใช้ชีวิตอยู่ในโรงเรียน ดังนั้นครูที่ดี นอกจากจากต้องสั่งสอนศิษย์แล้ว จำเป็นต้องมีจริยธรรมของความเป็นครู รวมทั้งนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้เพื่อการเป็นครูที่ดี ให้เป็นแบบอย่าง สร้างความน่าเคารพ นับถือ ให้กับผู้ปกครองและนักเรียนไว้วางใจ

จรรยาบรรณกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา นั้น แยกออกเป็นสองประการคือ การพัฒนาตนเองและการพัฒนาผู้อื่น เพื่อให้เกิดความสามารถเฉพาะของแต่ละบุคคล จึงทำให้ครูมีบุคลิกภาพ ลักษณะนิสัย รูปแบบการสอนรวมทั้งเรื่องอื่น ๆ แตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับการนำจรรยาบรรณ หลักธรรมใดมาประยุกต์ใช้กับตนเอง ครูจะมีศักยภาพสูงสุดได้นั้นจะต้องเป็นผู้ที่ประกอบด้วยจรรยาบรรณและนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนา

ประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับตนเอง รู้จักหน้าที่ตนเอง รู้จักหน้าที่ผู้อื่น ประพฤติตนเป็นผู้ว่าง่าย อ่อนน้อมถ่อมตน เป็นต้น

ศักยภาพของความเป็นครู

ศักยภาพ หมายถึง ภาวะแฝง, อำนาจหรือคุณสมบัติที่มีแฝงอยู่ในสิ่งต่าง ๆ อาจทำให้พัฒนาหรือให้ปรากฏเป็นที่ประจักษ์ได้ เช่น เขามีศักยภาพในการทำงานสูง น้ำตกขนาดใหญ่มีศักยภาพในการให้พลังงานมาก การทบทวนวรรณกรรม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1095)

ครู หมายถึง ผู้สั่งสอนศิษย์, ผู้ถ่ายทอดความรู้ให้กับศิษย์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 225) ความหมายของครูในยุคปัจจุบันว่า ครูจะต้องเป็นผู้ให้ความรู้เป็นผู้ให้เครื่องมือในการแสวงหาความรู้และเป็นผู้จุดไฟแห่งการเรียนรู้ฉะนั้นครูจะต้องเป็นผู้รอบรู้ในเนื้อหาวิชาแตกฉานในทักษะและวิธีหาความรู้สมัยใหม่และเป็นผู้มีหูตากว้างขวางเกี่ยวกับแหล่งความรู้ต่าง ๆ อีกทั้ง เป็นนักจิตวิทยาชั้นดี สามารถกระตุ้นความใฝ่รู้ ใฝ่เรียนให้เด็ก ๆ ได้อีกด้วย (ธีรศักดิ์ อัครบรร, 2555: 17)

ศักยภาพของความเป็นครู หมายถึง ภาวะแฝง อำนาจหรือคุณสมบัติที่แฝงอยู่ใน ผู้ทำหน้าที่สั่งสอนศิษย์ ผู้แนะนำ ผู้ชี้ทางให้กับศิษย์ โดยมีรูปแบบ วิธีการสอนที่พิเศษกว่าผู้สอนทั่ว ๆ ไป เช่น ครูให้ลูกศิษย์ทำแบบฝึกหัดกับครูให้ลูกศิษย์ปฏิบัติงานจริง เพื่อให้คะแนน เป็นต้น

สรุปได้ว่า ครูคือคนที่สั่งสอน อบรมแนะนำกับศิษย์ เพื่อให้ศิษย์มีวิชาความรู้ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ในชีวิตประจำวัน ศักยภาพของความเป็นครู คือการมีวิธีการ รูปแบบการสอน การทำให้ดูพิเศษกว่า แปลกกว่าครูทั่วไป สร้างสรรค์สิ่งที่ดีให้เกิดขึ้นภายหลังจากการสั่งสอน ดังนั้น ครูทุกคนย่อมมีศักยภาพในความเป็นครู แตกต่างกันไป เพราะครูแต่ละคนย่อมมีวิธีการและรูปแบบการสอนรวมถึงวิธีปฏิบัติตน พฤติกรรมต่าง ๆ ที่แตกต่างกันไป

หน้าที่ของครู

อาชีพครู เป็นอาชีพที่ยิ่งใหญ่มาก นอกจากการสั่งสอน ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้กับผู้อื่นแล้ว ยังทำหน้าที่อีกหลายอย่างด้วย เช่น ดูแล ช่วยเหลือ ให้คำปรึกษา เป็นต้น สิ่งที่ทำให้การเป็นครูที่ดี ส่วนสำคัญอย่างหนึ่งคือ “ความรู้” ครูจะต้องมีความรู้ ความเชี่ยวชาญ ในสิ่งที่จะนำมาสั่งสอน เพราะการสั่งสอนที่ดีนั้น ผู้สอนจะต้องเป็นตัวอย่างที่น่าเชื่อถือให้กับผู้อื่น ครูจึงจะต้องทำการฝึกฝน เรียนรู้ วิธีการ หลักการ รายละเอียดของสิ่งที่จะนำมาสอนให้ชัดเจน

พระพุทธองค์ทรงตรัส เกี่ยวกับหน้าที่ของครูหรืออาจารย์ ไว้ในหลักทศ 6 ซึ่งครูอาจารย์ย่อมอนุเคราะห์ศิษย์ ดังนี้ 1) ฝึกฝนแนะนำให้เป็นคนดี 2) สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง 3) สอนศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง 4) ยกย่องให้ปรากฏในหมู่คณะ 5) สร้างเครื่องคุ้มภัยในสารทศ (สอนฝึกให้รู้จักเลี้ยงตัวรักษาตนในอันที่จะดำเนินชีวิตต่อไปด้วยดี รับรองความรู้ความประพฤติให้เป็นที่ยอมรับในการไปประกอบอาชีพเป็นอยู่ได้ด้วยดี)

หลักทศ 6 (ครูอาจารย์ย่อมอนุเคราะห์ศิษย์) ทั้ง 5 ประการนี้ เป็นการสั่งสอน อบรมศิษย์ด้วยความเอาใจใส่ ตั้งใจอบรมสั่งสอน ประกอบด้วยเมตตากรุณา อีกทั้งยังยกย่องชมเชย ว่ากล่าวตักเตือนเพื่อให้ศิษย์ได้รับความรู้เพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นลักษณะของผู้ใหญ่ให้ความสงเคราะห์ผู้อ่อนกว่า ด้วยความปรารถนาดี ครูจึงมีคำกล่าวกันว่า เปรียบเหมือนพ่อแม่คนที่สองของบุตร เพราะนอกจากจะทำหน้าที่คอยอบรมสั่งสอนให้ความรู้แล้ว ยังคอยเลี้ยงดู ระวังป้องกันอันตรายที่จะเกิดกับศิษย์อีกด้วย

หน้าที่หลักของครูหลายคนจึงเข้าใจกันว่า มีเพียงคอยสั่งสอนศิษย์เท่านั้น แต่โดยจรรยาบรรณของครูนั้น มีหน้าที่หลัก 2 ประการ ได้แก่

หน้าที่ 1 หน้าที่ถ่ายทอดศิลปวิทยา หมายถึง การถ่ายทอด รักษา ส่งเสริมเพิ่มพูนวิชาการ และวิชาชีพ ตลอดจนสืบทอดมรดกวัฒนธรรมทางวิชาการของมนุษย์ ซึ่งมีทั้งภารกิจระยะสั้น และระยะยาว ระยะสั้น คือ สำหรับบุคคลแต่ละคนหรือแต่ละชีวิต ระยะยาว คือ อารยธรรมที่สืบทอดต่อกันไปของมนุษยชาติทั้งหมด ทั้งนี้ไม่ว่าในระยะสั้นหรือระยะยาวก็ตาม มีหลักการพื้นฐานว่า จะต้องให้มีความรู้จริง และรู้ยิ่งขึ้นไป ให้รู้จริงก็หมายความว่า ถ้าเป็นครูถ่ายทอดความรู้ ต้องถ่ายทอดให้นักเรียนได้รู้จริง และนักเรียนเองก็ต้องมีความใฝ่รู้ ที่จะไปศึกษาค้นคว้าให้ได้ความรู้จริงในวิชาการ และวิชาชีพนั้น ๆ นอกจากรู้จริงแล้วก็รู้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปอีก เพราะว่าในแง่ของการสืบทอดมรดก วัฒนธรรมของมนุษย์นั้น จะต้องมีการเพิ่มพูนหรือทำให้งอกงามยิ่งขึ้น มนุษย์ในรุ่นก่อน ๆ แสวงหาความรู้ทำให้วิทยาการเจริญก้าวหน้ามาได้แค่นี้ รุ่นต่อไปก็คิดค้นสร้างเสริมเพิ่มพูนขยายออกไปอีกให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป แต่รวมแล้วก็คือให้รู้จริง และรู้ยิ่งขึ้นไป สร้างความเป็นเลิศ คือทำให้วิชาการ และวิชาชีพของตนที่ตนเรียนสอนนั้น ความเป็นเลิศเป็นเลิศ เป็นเลิศทั้งในสติปัญญาความสามารถส่วนตัว และเป็นเลิศในประโยชน์ของสังคมประเทศชาติ นี่เป็นเรื่องของการถ่ายทอดที่พูดสั้น ๆ

หน้าที่ 2 หน้าที่ในการชี้แนะให้รู้จักการดำเนินชีวิตที่เที่ยงถูกต้อง และการฝึกฝนพัฒนาตนจนถึงความสมบูรณ์ อันนี้เป็นหน้าที่ซึ่งเป็นเรื่องของการศึกษาแท้ ๆ เป็นเนื้อตัวแท้ ๆ ของการศึกษา (พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต), 2532: 57-58) หน้าที่อย่างที่สองนี้ มีเป้าหมายคือต้องการให้ศิษย์มีวิชาความรู้ติดตัว และนำไปใช้ประโยชน์ได้ในชีวิตประจำวัน หน้าที่ที่ 1 นั้น เป็นการสอนเนื้อหาทางวิชาการที่ครอบคลุมเรื่องราวต่าง ๆ มากมาย โดยมีวิธีการที่หลากหลาย ทำให้ผู้เรียนรับรู้ เข้าใจ และนำไปใช้ได้จริง หน้าที่ที่ 2 เป็นการสอนแบบเมตตา รักใคร่ คอยชี้แนะหนทางที่ถูกต้องให้ การสร้างจิตสำนึกในการศึกษา ช่วยทำให้คนมีพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ดังนั้น ครูจึงต้องเป็นผู้รู้จริง ทำได้จริง เป็นต้นแบบที่ดีให้กับนักเรียน

วิธีการพัฒนาศักยภาพครู

การพัฒนาศักยภาพและสมรรถภาพของครูให้เป็นครูที่ดี เป็นแบบอย่างของศิษย์รวมถึงประสบความสำเร็จในวิชาชีพครูมีวิธีการพัฒนาดังนี้

วิธีการพัฒนาทางการสอน คุณลักษณะของครูในการเรียนการสอนว่า ครูควรจะต้องดำเนินการจัดกิจกรรม ที่สอดคล้องกับแนวทางที่ถือว่าผู้เรียนสำคัญที่สุด ครูและนักเรียนปฏิบัติร่วมกัน โดยพิจารณาให้เท่าเทียมกับจุดประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหาวิชา ผู้เรียน สภาพแวดล้อม และบริบทอื่น ๆ ได้แก่ 1) การแสวงหาและใช้ข้อมูลเกี่ยวกับตัวผู้เรียนเพื่อวิเคราะห์ 2) การเตรียมการสอนที่ดี 3) การแสดงความเมตตาและเอาใจใส่ผู้เรียน 4) การมอบหมายงานตามความถนัดและศักยภาพ 5) ร่วมคิดร่วมทำกิจกรรมกับผู้เรียน 6) การสร้างจินตนาการและความคิดริเริ่ม 7) การจัดกิจกรรมเป็นกลุ่มและรายบุคคล 8) นำวิธีการเรียนรู้จากธรรมชาติและสังคมไปใช้กับการจัดการเรียน 9) การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงการทดลองการค้นคว้าด้วยตนเอง 10) การสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง บูรณาการสิ่งต่าง ๆ อย่างเหมาะสม 11) การเรียนรู้จากการดูงานและเรียนงานจากผู้อื่น

ทักษะสำคัญในการสอนที่มีประสิทธิภาพ ได้แก่ 1) สามารถนำเสนอความรู้ได้อย่างเหมาะสม 2) มีทักษะในการจัดการที่เป็นประโยชน์และเหมาะสม 3) มีความสามารถในการใช้คำถามกับนักเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ 4) สามารถจัดวัตถุประสงค์ในการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสม 5) มีการสอนเพื่อให้เกิดผลการเรียนอย่างแท้จริง 6) มีการใช้ยุทธศาสตร์การจูงใจที่เหมาะสม 7) มีการสังเกตและการประเมินการเรียนของนักเรียน 8) มีวิธีการสื่อสารที่ดีเหมาะสม รู้สึกสนุกและอบอุ่น (Melnerney, D.M., 1998: 9-16)

วิธีการพัฒนาตนเอง

1. การพัฒนาขณะปฏิบัติงาน หมายถึง การพัฒนาที่ผู้เรียนรู้ได้เรียนรู้เทคนิค วิธีการทำงานจนเกิดทักษะ มีความชำนาญจากการได้ฝึกหรือทดลองปฏิบัติงาน รวมทั้งอาจได้รับการถ่ายทอดจากผู้บังคับบัญชาหรือพี่เลี้ยงไปพร้อม ๆ กับการปฏิบัติงานจริงการพัฒนาขณะปฏิบัติงานนี้เป็นวิธีที่ใช้ กันอย่างแพร่หลายมากกว่าวิธีอื่น ๆ แต่ไม่ได้จัดทำกันอย่างเป็นระบบ เพราะมีลักษณะเป็นวิธีการทดลองการปฏิบัติงานมากกว่าการพัฒนาอย่างจริงจัง ข้อเสียของการพัฒนาอย่างนี้ คือ อาจทำให้ผลงานของหน่วยงานลดลงไปบ้างทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ ตัวอย่างของการพัฒนาในขณะปฏิบัติงาน เช่น การสอนงาน ระบบพี่เลี้ยง การเรียนรู้จากการปฏิบัติงาน ฯลฯ

2. การพัฒนานอกเวลาปฏิบัติงาน หมายถึง การที่ผู้ได้รับการพัฒนาต้องหยุดการทำงานปกติของตนเองเพื่อเข้ารับการฝึกอบรมตามหลักสูตรหรือโครงการต่าง ๆ ที่กำหนดขึ้น ซึ่งอาจจะจัดขึ้นโดยหน่วยงานพัฒนาของส่วนราชการเอง หรือส่งไปเข้ารับการฝึกอบรมในหน่วยงานภายนอกส่วนราชการที่นิยมดำเนินการ มี 4 วิธี ได้แก่ การฝึกอบรมในห้องเรียน หรือในชั้นเรียน การฝึกอบรมทางไกล การดูงาน การศึกษาต่อ ฯลฯ

3. การพัฒนาตนเอง หมายถึง การที่บุคคลมีความสนใจ ใฝ่รู้และพยายามพัฒนาตนเอง ด้วยวิธีการต่าง ๆ โดยขึ้นอยู่กับเวลา โอกาส ความถนัด และความสนใจของผู้ปฏิบัติงาน เช่น การศึกษาหาความรู้จากหนังสือ เอกสารทางวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องหรือเป็นประโยชน์ต่องานของตนเองใฝ่หาความรู้ โดย

แลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์และความคิดเห็นกับผู้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงาน และผู้ที่เกี่ยวข้อง ติดตาม ข่าว และเหตุการณ์ที่สำคัญทั้งภายใน และภายนอกประเทศ เพื่อเป็นการเปิดโลกทัศน์ของตนเอง (สำนักงาน เลขาธิการสภาการศึกษา, 2553: 16)

การพัฒนาตนเอง ต้องพัฒนาทั้งร่างกายและจิตใจควบคู่กันไป บุคลิกภาพเป็นสิ่งสำคัญอีกประการ หนึ่งที่ครูจำเป็นจะต้องมีการพัฒนา

บุคลิกภาพทางกายเป็นบุคลิกที่สังเกตได้ง่าย เพราะเป็นสิ่งที่ปรากฏต่อบุคคลทั่วไป เป็นบุคลิก ภายนอกที่สามารถแก้ไขปรับปรุงได้โดยการพัฒนาตนเอง ได้แก่ รูปร่าง หน้าตา กริยาท่าทาง และการแต่งกาย

1) การแต่งกาย เสื้อผ้า เครื่องประดับ ตลอดจนเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ประกอบในการแต่งกาย ถือว่าเป็น ส่วนช่วยเสริมบุคลิกภาพของครูให้มีความสง่างามยิ่งขึ้น ครูไม่จำเป็นต้องใช้สินค้าราคาแพง แต่ควรแต่งกาย สะอาดเรียบร้อย ถูกระเบียบ ถูกต้องตามธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมและค่านิยมของสังคม สิ่งที่ควร คำนึงถึงในการแต่งกายที่เหมาะสมคือ โอกาส เวลา วัย สถานที่ และ สถานการณ์ (วิจิตร อาวะกุล, 2556: 98)

2) กริยามารยาท ได้แก่ การเดิน ยืน นั่ง การพูด และการรับประทานอาหาร ซึ่งครู อาจารย์ ควรเป็นผู้ ที่มีกริยาท่าทางการวางตัวที่ถูกต้องสง่างาม ตามสังคมนิยม นอกจากนี้ครูควรพูดจาถูกต้อง ชัดเจน เป็นไปตาม ธรรมชาติ พูดจาด้วยถ้อยคำสุภาพ อ่อนหวานทั้งกับผู้เรียน และบุคคลต่าง ๆ รอบข้าง (ประภาพรรณ สุวรรณ ศุข, 2554: 209)

3) ครู อาจารย์ ควรจะปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียนเมื่อครู อาจารย์ มีสุขภาพ ร่างกาย สมบูรณ์ แข็งแรง สะอาด จะมีส่วนช่วยให้รูปร่าง หน้าตา และผิวพรรณของครู อาจารย์ ดูสวยงามชวนมอง (ทวีรัสมิ ธนาคม, 2543: 6)

นอกจากการอบรมสั่งสอน ดูแลเอาใจใส่ศิษย์แล้ว ในสถานะที่ครูเป็นคนของทางราชการ รับรายได้ จากงบประมาณของแผ่นดิน จำเป็นจะต้องมีการติดต่อประสานร่วมมือกับองค์กรต่าง ๆ อีกมากมาย ครูบางคน อาจเป็นครูน้อยมีหน้าที่เพียงสอนอย่างเดียว แต่ครูอีกคนอาจต้องทำหลายหน้าที่ เช่น เป็นผู้อำนวยการ โรงเรียน เป็นครูใหญ่ ความรับผิดชอบของตำแหน่งหน้าที่จึงแตกต่างกันพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการครู และบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ. 2547 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2551 มาตรา 79 บัญญัติให้ ผู้บังคับบัญชาปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดี แก่ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา และมีหน้าที่พัฒนาผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา เพื่อให้ มีความรู้ทักษะ เจตคติที่ดี คุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณวิชาชีพที่เหมาะสม ในอันที่จะทำให้การปฏิบัติ หน้าที่เกิดประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และความก้าวหน้าแก่ราชการ ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครู และบุคลากรทางการศึกษา กำหนด ดังนี้

1) ผู้บังคับบัญชาทุกคน ทุกระดับมีหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุนให้ข้าราชการครูและบุคลากรทางการ ศึกษาผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาทุกคนได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบต่อเนื่อง และได้มาตรฐานถือว่าการปฏิบัติงาน และการเรียนรู้เป็นเรื่องเดียวกันจำเป็นต้องพัฒนาตลอดเวลาข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาทุกคนมี หน้าที่ต้องพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ให้ก้าวหน้าต่อการเปลี่ยนแปลงทางวิชาการ และด้านอื่นที่เกี่ยวข้อง และ

ให้ผู้บังคับบัญชานำผลการพัฒนาไปใช้เป็นส่วนสำคัญในการพิจารณาดำเนินการบริหารทรัพยากรบุคคล เช่น การเลื่อนขั้นเงินเดือน การเปลี่ยนตำแหน่งหรือสายงาน การเลื่อนวิทยฐานะ การยกย่องเชิดชูเกียรติ

2. ผู้บังคับบัญชาทุกคน ทุกระดับต้องพัฒนาตนเองให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา พัฒนาหน่วยงานการศึกษาให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ และพัฒนาผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาให้มีคุณลักษณะที่เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่ และมีความสามารถในการปฏิบัติงานในหน้าที่ความรับผิดชอบให้มีประสิทธิภาพประสิทธิผล และความก้าวหน้าแก่ราชการ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2543: 27)

วิธีการพัฒนาตนเองสำหรับครู มีความจำเป็นอย่างมากที่จะช่วยสร้างความน่าเชื่อถือความมั่นใจสำหรับศิษย์ หมั่นศึกษาหาความรู้ ปฏิบัติตนตามหลักวิชาชีพ จรรยาบรรณของการเป็นครู สอนศิษย์ด้วยความเมตตากรุณา หมั่นฝึกฝนอบรมพัฒนาร่างกาย จิตใจอยู่เสมอ สิ่งสำคัญอีกประการสำหรับการพัฒนาคือการมีระเบียบวินัย รู้จักหน้าที่ มีความรับผิดชอบ ตรงต่อเวลาเป็นผู้อ่อนน้อมถ่อมตน เคารพนับถือผู้อาวุโส ให้เกียรติผู้อื่น หากครูคนใดนำวิธีการพัฒนาดังนี้มาประยุกต์ใช้กับตนเอง ย่อมเพิ่มสมรรถภาพ ศักยภาพของความ เป็นครูได้อย่างแน่นอน

หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเพื่อสร้างศักยภาพอันสูงสุดของครู

ผู้ทำหน้าที่สั่งสอน ใ้การศึกษาแก่ผู้อื่น โดยเฉพาะครูอาจารย์พึงประกอบด้วยคุณสมบัติและประพฤติตามหลักปฏิบัติ “กัลป์ยาณธรรม” คือ ประกอบด้วยองค์คุณ 7 ประการดังนี้

1. ปโย นารัก คือ มีเมตตากรุณา ใส่ใจคนและประโยชน์สุขของเขา เข้าถึงจิตใจสร้างความรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเอง ชวนใจผู้เรียนให้อยากเขาไปปรึกษาไต่ถาม

2. ครุ คือ นาเคารพ คือ เป็นผู้หนักแน่น ถือหลักการเป็นสำคัญและมีความประพฤติสมควรแก่ฐานะทำให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งได้และปลอดภัย

3. ภาวนีโย คือน่าเจริญใจ คือ มีความรู้จริง ทรงภูมิปัญญาที่แท้จริงและเป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุงตนอยู่เสมอ เป็นที่น่ายกย่อง ควรเอาอย่าง ทำให้ศิษย์เอ๋ยอ้างและรำลึกถึงด้วยความซาบซึ้ง มั่นใจและภูมิใจ

4. วตตะ คือ รู้จักพูดให้ได้ผล คือ รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไร อย่างไร คอยให้คำแนะนำตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี

5. วจนกฺขโม อดทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษา ซักถาม แม้จุกจิก ตลอดจนคำล่วงเกินและคำตักเตือนสั่งสอน โดยไม่กลัวว่าจะเกลียดหรือโกรธ มีความฉลาดในการใช้คำพูด (กับศิษย์)

6. คมภินฺจ กถิตตะ คือ แกล้งเรื่องล้าลึกได้ คือ กล่าวชี้แจงเรื่องต่าง ๆ ที่ยุ่งยากลึกซึ้งให้เข้าใจได้และสอนศิษย์ให้ได้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป การรู้จักสั่งสอนจากง่ายไปหายากหรือมีความลึกซึ้งขึ้นโดยลำดับ

7. โน จฏฐาเน นิโยชเย คือ ไม่ชักนำในอสุภาน คือ ไม่ชักจูงไปในทางเสื่อมเสียหรือเรื่องเหลวไหล ไม่สมควร (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546: 90-91)

หลักกัลยาณธรรมทั้ง 7 ประการนี้ ทำให้ครูมีศักยภาพ เป็นที่รักที่เคารพของศิษย์ สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการสั่งสอนศิษย์ได้ดังนี้

1. มีเมตตากรุณา คือ การสอนด้วยความเอาใจใส่ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อลูกศิษย์ ไม่ใช้อำนาจบังคับให้ศิษย์ทำในสิ่งที่ยากลำบาก คอยช่วยเหลือทั้งในเวลาเรียนรวมทั้งนอกเวลาเรียนอยู่เสมอ
2. นำเคารพ เป็นผู้หนักแน่น คือ การวางตนทั้งในเวลาสอนและนอกเวลาสอน ให้เป็นผู้มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ มีความตรงต่อเวลา ซื่อสัตย์สุจริตต่ออาชีพครู มีความยุติธรรม ไม่ลำเอียง เป็นแบบอย่าง เป็นผู้นำที่ดีให้กับลูกศิษย์
3. เป็นผู้จริง คือการนำสิ่งที่สั่งสอนมาถ่ายทอดต่อลูกศิษย์ด้วยความจริง ด้วยการค้นคว้า ตรวจสอบด้วยสติปัญญา ก่อนนำเสนอเนื้อหาเหล่านั้นมาสอน หากพบว่าข้อมูลเก่ามีการเปลี่ยนแปลงไปเพราะยุคสมัย เพราะกาลเวลา ก็ต้องปรับปรุงเนื้อหาให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน
4. รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ คือ มีวิธีการสอนที่ดี เป็นขั้นเป็นตอนในเรื่องราวที่นำมาสอน อธิบายรูปแบบหลักการ วิธีการขั้นตอนของเรื่องราวที่นำมาสอนเป็นอย่างดี รวมทั้งต้องใช้คำพูด การสื่อสารต่าง ๆ ในรูปแบบที่ง่ายต่อการเข้าใจของศิษย์
5. พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษา คือ เมื่อศิษย์มีปัญหาต้องมีเวลาให้ศิษย์ได้พูดคุย ปรึกษา รวมทั้งต้องทำตนให้เป็นคนที่พบบ่าย พูดคุยได้ง่าย ด้วยการไม่เป็นคนถือตัว ยึดติดกับตำแหน่ง
6. กล่าวชี้แจงเรื่องต่าง ๆ ที่ยุ่งยากลึกซึ้งให้เข้าใจ มีการยกตัวอย่าง แสดงให้เห็นภาพในการสอน เช่น พาไปในสถานที่เกิดขึ้นจริง เพื่อประกอบการอธิบายเรื่องราวนั้น เป็นต้น
7. ไม่ชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย คือ ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ทั้งในเวลาและนอกเวลาสอน มีวาจาสุภาพไพเราะ เว้นจากวจีทุจริต

สรุปได้ว่า กัลยาณธรรมทั้ง 7 ประการ ประกอบด้วยลักษณะความประพฤติที่ดีงาม นำเคารพ นำคบหา ได้แก่ มีเมตตากรุณา, เป็นผู้หนักแน่น, เป็นผู้จริง, รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ, พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษา, กล่าวชี้แจงเรื่องต่าง ๆ ที่ยุ่งยากลึกซึ้งให้เข้าใจและไม่ชักจูงไปในทางเสื่อม หากบุคคลใดมีลักษณะความประพฤติครบถ้วนทั้ง 7 ประการ จะได้ชื่อว่า กัลยาณมิตร มิตรที่ควรคบหา บุคคลที่ควรคบหา

บทสรุป

ครูเปรียบได้เหมือนบิดา มารดาคนที่สองของบุตร มีหน้าที่แตกต่างกันเพียงครูนั่น ไม่ได้ให้กำเนิดศิษย์ในสภาพของความเป็นมนุษย์ แต่ครูให้กำเนิดศิษย์ในสภาพของการเป็นผู้มีความรู้มีความสามารถ นอกจากการประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้แก่ศิษย์ ครูยังช่วยสอดส่องดูแลความประพฤติของศิษย์อยู่เสมอ เมื่อเห็นว่ากำลังประพฤติผิด ก็คอยตักเตือน เมื่อศิษย์ได้ใช้ชีวิตมีความสุข ก็แสดงความยินดีด้วยความบริสุทธิ์ใจ ครูทุกคนมีจุดมุ่งหมายสำคัญของการสอนคือต้องการให้ศิษย์มีความรู้ ความสามารถ นำไปใช้ประโยชน์ได้ในชีวิตและเป็นคนดีของสังคม

ศักยภาพอันสูงสุดของความเป็นครูคือ การนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ ได้แก่ หลักกัลยาณธรรม 7 ได้แก่ 1. มีเมตตากรุณา 2. เป็นผู้หนักแน่น 3. เป็นผู้รู้จริง 4. รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ 5. พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษา 6. กล่าวชี้แจงเรื่องต่าง ๆ ที่ยุ่งยากลึกซึ้งให้เข้าใจ และ 7. ไม่ชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย คุณสมบัติทั้ง 7 ประการในกัลยาณธรรม เป็นการสร้างศิษย์ให้เป็นคนมีความรู้ ความสามารถ เข้าใจวิชาความรู้ที่ได้จากการอบรมสั่งสอนจากครู และนำไปใช้ประโยชน์ได้ในชีวิตประจำวัน

ศักยภาพอันสูงสุดไม่ใช่จะมีได้กันทุกคน ครูบางคนอาจมีความรู้ ความสามารถจบการศึกษาจากสถาบันที่ดี มีชื่อเสียง จบระดับการศึกษาในทางสูงสุด แต่ไม่สามารถนำสิ่งที่ได้มาปฏิบัติตามได้จริง ดังนั้นสิ่งที่จะทำให้ศักยภาพอันสูงสุดของครูเกิดได้คือการนำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้เพียงเท่านั้น การมีศักยภาพอันสูงสุดของครู ย่อมนำพาประโยชน์ให้กับศิษย์ สังคม ประเทศชาติ ได้เป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2543). *แนวทางการพัฒนาครูแกนนำเพื่อเป็นครูต้นแบบปฏิรูปการเรียนรู้และเกณฑ์คุณลักษณะของครูแกนนำเพื่อพัฒนาเป็นครูต้นแบบ*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมศาสนา.
- ธีรศักดิ์ อัครบรร. (2555). *ความเป็นครูไทย*. กรุงเทพมหานคร: ก.พลพิมพ์.
- ทวีศรี ธนาคม. (2543). *ครูผู้ทรงศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร: สมาคมคหเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- ประภาพรรณ สุวรรณสุข. (2554). *เอกสารประกอบการสอนชุดวิชาการระบบการเรียนการสอน Learning Teaching System หน่วยที่ 11-15*. สาขาวิชาศึกษาศาสตร์: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตโต). (2532). *การศึกษาที่สากลบนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย*. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด,
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2546). *ธรรมนุญชีวิต*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 16. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส. อาร์. พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- วิจิตร อวาทกุล. (2556). *เทคนิคมนุษยสัมพันธ์*. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอ.พริ้นติ้ง.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2553). *ข้อเสนอการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ. 2552-2561)*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- Melnerney, D.M. (1998). *Educational Psychology: Constructing Learning*. Sydney: Prentice Hall.